

O să te iubesc mâine, fiindcă astăzi încă nu te cunosc. Am început prin a coborî scările clădirii vechi în care locuiam, puțin cam grăbit, recunosc. La parter, mâna, cu care mă ținusem de balustradă, mirosea a ceară de albine: îngrijitoarea lustruia metodic lemnul până la cotul celui de-al doilea palier lunea și apoi către ultimele etaje, joia. Cu toate că lumina poleia fațadele caselor, trotuarul era încă lucios de la ploaia din zori. Și când te gândești că, mergând așa, cu pași vioi, nu știam încă nimic, habar nu aveam de tine, tu, care aveai să-mi dăruiești într-o zi cel mai frumos cadou pe care viața îl face bărbaților.

Am intrat în micuța cafenea de pe strada Saint-Paul, „în buzunare“ aveam timp berechet. Cu toții eram trei la bar și printre puținii care să dispună de o asemenea avere în acea dimineață de primăvară. Și apoi a intrat tata, în pardesiu, cu mâinile la spate; s-a sprijinit cu coatele de tejghea, ca și cum nu m-ar fi văzut, cu eleganța lui caracteristică. A cerut o cafea tare și am putut să-i văd zâmbetul pe care încerca să-l ascundă de mine, însă fără succes. A lovit puțin în tejghea și mi-a dat de înțeles că încăperea e „sigură“, că pot în fine veni mai aproape. Pe

când îi atingeam în trecere haina, i-am simțit puterea, greutatea tristeții de pe umeri. M-a întrebat dacă sunt „în continuare sigur”. Nu eram sigur de nimic, dar am dat din cap. Atunci, foarte discret, și-a dat la o parte ceașca de cafea. Sub farfurioară, am văzut o bancnotă de cincizeci de franci. Am refuzat s-o iau, dar și-a încleștat tare fălcile și a mârâit, spunându-mi că, dacă vrei să pornești la luptă, trebuie să ai burta plină. Am luat hârtia și, din privirea lui, am înțeles că era momentul să plec. Mi-am aranjat mai bine șapca, am deschis ușa cafenelei și am luat-o înapoi pe stradă, în sus.

Am privit pe furiș spre bar, unde era tatăl meu; el mi-a oferit ultimul lui zâmbet, atrăgându-mi atenția că aveam gulerul strâmb.

În privirea lui era ceva imperios și am avut nevoie de ceva ani ca să înțeleg acest lucru, dar azi e de-ajuns să închid ochii și să mă gândesc la el, pentru ca ultima sa imagine să revină, intactă. Știu că pe tata îl întrista plecarea mea și mai cred că presimțea că nu ne vom mai revedea. Nu se gândise la moartea lui, ci la a mea.

Îmi amintesc adesea de acest moment din cafeneaua des Tourneurs. Un bărbat are nevoie, desigur, de mult curaj pentru a-și îngropa fiul pe când soarbe o cafea cu cicoare, chiar lângă el, pentru a rămâne tăcut și a nu-i spune: „Te duci imediat înapoi acasă și te apuci de lecții”.

Acum un an, mama s-a dus să ia de la comisariat însemnele galbene¹. Pentru noi era semnalul exodului și plecam la Toulouse. Tata era croitor și niciodată nu ar fi cusut mizeria aia pe vreo haină.

¹ Marcă sau insignă pe care naziștii i-au obligat pe evrei s-o poarte (în Franța, o bucată de țesătură galbenă în formă de stea cusută pe haine). (N.t.)

În acest 21 martie 1943 am optsprezece ani, urc în tramvai și plec spre o stație care nu apare pe nicio hartă a orașului: plec să caut *maquis*²-ul.

Acum zece minute mă chema încă Raymond, de când am coborât la ultima stație a liniei 12, mă cheamă Jeannot³. Jeannot cel fără de nume. În acest moment încă liniștit al dimineții, o groază de persoane din lumea mea nu știu ce li se va întâmpla. Tata și mama nici nu știu că în curând li se va tatua un număr pe mână, mama nu știe că, pe un peron de gară, va fi despărțită de acest bărbat pe care îl iubește aproape mai mult decât pe noi.

Nici eu nu știu că peste zece ani voi găsi, într-un maldăr de perechi de ochelari înalt de aproape cinci metri, la Muzeul de la Auschwitz, rama pe care tatăl meu și-o pusese în buzunarul de sus al hainei, în ziua când l-am văzut ultima dată la cafeneaua de pe strada Saint-Paul. Fratele meu mai mic, Claude, nu știe că voi veni în curând să-l caut și că, dacă n-ar fi spus da, dacă nu am fi fost împreună în toți acești ani, niciunul dintre noi nu ar fi supraviețuit. Cei șapte tovarăși ai mei, Jacques, Boris, Rosine, Ernest, François, Marius, Enzo nu știu că vor muri strigând, aproape toți cu accent străin, „Trăiască Franța”.

Sunt convins că nu am mintea limpede, bănuiesc că am capul plin de cuvinte confuze, dar, din această

² Loc împădurit sau cu o vegetație de tufișuri și de arbuști spinoși, greu accesibil, care se întâlnește în unele regiuni mediteraneene. În timpul ocupației germane, loc unde se refugiau și se grupau formațiunile de partizani (mai ales din Franța, Spania și Italia); mișcarea luptătorilor din Rezistența franceză. (N.t.)

³ Diminutiv al prenumelui masculin francez Jean, echivalentul prenumelui românesc Ion. (N.t.)

zi de luni, timp de doi ani, inima îmi va bate numai în ritmul impus de frică; mi-a fost frică vreme de doi ani, mă mai scol uneori noaptea cu senzația asta idioată. Dar tu, dragostea mea, dormi alături de mine, chiar dacă încă nu știu acest lucru. Așa că iată o fărâmă din povestea lui Charles, Claude, Alonso, Catherine, Sophie, Rosine, Marc, Émile, Robert, prietenii mei spanioli, italieni, polonezi, unguri, români, copiii ai libertății.

PRIMA PARTE

Un an, în anul în care s-a născut în Franța, un timp de doi ani, inima îmi va bate numai în ritmul impus de frică; mi-a fost frică vreme de doi ani, mă mai scol uneori noaptea cu senzația asta idioată. Dar tu, dragostea mea, dormi alături de mine, chiar dacă încă nu știu acest lucru. Așa că iată o fărâmă din povestea lui Charles, Claude, Alonso, Catherine, Sophie, Rosine, Marc, Émile, Robert, prietenii mei spanioli, italieni, polonezi, unguri, români, copiii ai libertății.

Un an, în anul în care s-a născut în Franța, un timp de doi ani, inima îmi va bate numai în ritmul impus de frică; mi-a fost frică vreme de doi ani, mă mai scol uneori noaptea cu senzația asta idioată. Dar tu, dragostea mea, dormi alături de mine, chiar dacă încă nu știu acest lucru. Așa că iată o fărâmă din povestea lui Charles, Claude, Alonso, Catherine, Sophie, Rosine, Marc, Émile, Robert, prietenii mei spanioli, italieni, polonezi, unguri, români, copiii ai libertății.

Un an, în anul în care s-a născut în Franța, un timp de doi ani, inima îmi va bate numai în ritmul impus de frică; mi-a fost frică vreme de doi ani, mă mai scol uneori noaptea cu senzația asta idioată. Dar tu, dragostea mea, dormi alături de mine, chiar dacă încă nu știu acest lucru. Așa că iată o fărâmă din povestea lui Charles, Claude, Alonso, Catherine, Sophie, Rosine, Marc, Émile, Robert, prietenii mei spanioli, italieni, polonezi, unguri, români, copiii ai libertății.

Trebuie să înțelegi contextul în care trăiam, un context e important, de exemplu, ca să înțelegi o frază. Scoasă din context, ea își schimbă adesea sensul, iar în anii următori multe fraze vor fi scoase din context în favoarea unor judecăți parțiale și a unor sentințe rapide. E un obicei care va exista mereu.

În primele zile ale lui septembrie, armatele lui Hitler invadaseră Polonia, Franța declarase război și nimeni nu punea la îndoială, nicăieri în lume, faptul că trupele noastre vor respinge dușmanul până la granițe. Belgia fusese măturată de valul diviziilor de blindate germane și, în câteva săptămâni, o sută de mii de soldați de-ai noștri mureau pe câmpurile de luptă din nord și de pe Somme.

În fruntea guvernului a fost numit mareșalul Pétain; a doua zi, un general care refuza să accepte înfrângerea lansa din Londra un apel la rezistență. Pétain a preferat să semneze capitularea tuturor speranțelor noastre. Atât de repede pierduserăm războiul.

Supunându-se Germaniei naziste, mareșalul Pétain țara Franța într-una din cele mai întunecate perioade din istoria ei. Republica a fost abolită pentru ceea ce avea să se numească de acum înainte statul francez. Pe hartă a

fost trasă o linie orizontală, națiunea fiind împărțită în două zone, una la nord, ocupată, și alta la sud, numită zonă liberă. Dar aici libertatea era foarte relativă. Fiecare zi aducea o serie de decrete care condamnau la sărăcie milioane de bărbați, femei și copii străini care trăiau în Franța, lipsiți de acum încolo de drepturi: acela de a exercita o meserie, de a se duce la școală, de a circula liber și, în curând, până și acela de a exista.

De acești străini care veneau din Polonia, România sau Ungaria, de acești refugiați spanioli sau italieni, avea totuși multă nevoie națiunea noastră devenită amnezică. Fusese nevoie de repopularea unei Franțe care, cu douăzeci și cinci de ani în urmă, pierduse un milion și jumătate de oameni, morți în tranșeele Marelui Război. Aproape toți prietenii mei erau străini și fiecare avusese de suferit ani de-a rândul de pe urma abuzurilor și represiunii în propria țară. Democrații germani știau cine e Hitler, luptătorii în războiul din Spania cunoscuseră dictatura lui Franco, cei din Italia, fascismul lui Mussolini. Fuseseră primii martori la diferite forme de ură și intoleranță, martori ai pandemiei care infesta Europa, cu îngrozitoarea ei cohortă de morți și de mizerie. Deja știau cu toții că înfrângerea nu era decât începutul, presimțind că va fi și mai rău. Dar cine voia să-i asculte pe unii ca ei, care aduceau veștile proaste? Astăzi, Franța nu mai avea nevoie de ei. Așa că toți exilații, veniți din est sau din sud, erau arestați și duși în lagăre.

Mareșalul Pétain nu doar renunțase, chiar pactiza cu dictatorii Europei, iar în țara noastră, care adormea în jurul acestui bătrân, șeful guvernului, ministrii, prefectii, judecătorii, jandarmii, polițiștii, membrii milițiilor, unii mai zeloși decât alții, se grăbeau să treacă la acțiunile lor mârșave.

Totul a început acum trei ani ca o joacă de copii, pe 10 noiembrie 1940. Sinistrul mareșal al Franței, înconjurat de câțiva prefecti cu lauri de argint, începea de la Toulouse turul *zonei libere* a unei țări care era totuși prizoniera înfrângerii ei.

Ciudat paradox aceste mulțimi derutate, pline de admirație văzând cum se ridică bastonul de mareșal, sceptru al unui fost conducător revenit la putere și aducând o nouă ordine. Dar ordinea nouă a lui Pétain avea să fie ordinea mizeriei, a segregării, a denunțărilor, a excluderilor, a asasinatelor și a barbariei.

Printre cei care în curând vor forma brigada noastră, unii știam ce înseamnă lagărele de concentrare, în care guvernul francez îi aruncase pe cei de altă naționalitate decât cea franceză, adică pe evrei sau pe comuniști. Iar în lagărele din sud-vest, fie că e vorba de Gurs, de Argelès, de Noé sau de Rivesaltes, viața era un infern. Asta ca să înțelegi de ce pentru cei care aveau prieteni închiși acolo, membri ai familiei, venirea Mareșalului echivala cu un ultim atac dat unei libertăți din care nu mai rămăsese mare lucru.

Și cum populația se pregătea să-l aclame pe acest Mareșal, trebuia să dăm alarma, să-i trezim pe oamenii ăștia și să-i scoatem din starea de frică atât de periculoasă, din spaima care cuprinde mulțimile și le determină să stea cu mâinile în sân și să accepte orice; să nu protestăm în niciun fel, având drept unică scuză pentru lașitate faptul că și ceilalți fac la fel și deci nu se putea altfel.

Pentru Caussat, unul dintre cei mai buni prieteni ai fratelui meu, ca și pentru Bertrand, Clouet sau Delacourt, nu se pune problema să cedeze, să tacă, iar trista paradă care se va desfășura pe străzile orașului Toulouse va constitui terenul unei declarații solemne.

Ceea ce e important azi e ca niște fraze despre adevăr, câteva cuvinte despre curaj și demnitate să se abată asupra cortegiului. Un text scris cu stângăcie, dar care denunță ceea ce trebuie denunțat; și apoi, nu contează ce spune sau nu spune textul. Mai trebuie găsit un mod prin care aceste mesaje să ajungă la cât mai multe persoane fără să fim imediat arestați de forțele de ordine.

Dar prietenii mei s-au gândit bine cum să facă. Cu câteva ore înainte de defilare, ei traversează piața Esquirol cu multe pachete sub braț. Sunt mulți polițiști pe acolo, dar cui îi pasă de adolescenții ăștia cu figuri nevinovate? Au ajuns unde trebuie, într-o casă pe colțul străzii Mety. Toți patru se strecoară în casa scării și urcă până pe acoperiș, sperând să nu întâlnească nicio santinelă. La orizont nu se zărește nimic, iar orașul li se întinde la picioare.

Caussat assemblează mecanismul pe care l-a conceput cu prietenii lui. Pe marginea acoperișului, pun o plăcuță

de lemn care se sprijină pe un picior, gata să se încline, ca un balansoar. Într-o parte pun teancul de manifeste pe care le-au bătut la mașină, în alta un bidon plin cu apă. La baza recipientului au făcut o gaură și iată cum apa începe să se scurgă, în timp ce ei sunt deja departe.

Mașina Mareșalului se apropie, Caussat înalță capul și zâmbeste. Limuzina decapotabilă înaintează încet pe stradă. Bidonul de pe acoperiș e aproape gol, nu mai cântărește aproape nimic; atunci plăcuța se înclină și foile de hârtie își iau zborul. Acest 10 noiembrie 1940 va fi prima toamnă a Mareșalului trădător. Se uită sus, foile flutură și, culmea bucuriei pentru acești puști de un curaj aparent, unele aterizează chiar pe viziera mareșalului Pétain. Mulțimea se apleacă și adună hârtiile. E o confuzie generală, polițiștii fug în toate direcțiile, iar cei care cred că văd niște adolescenți aclamând ca toată lumea cortegiul habar nu au că, de fapt, aceștia își sărbătoresc prima victorie.

Acum s-au împrăștiat și s-au îndepărtat. Întorcându-se acasă în seara aceea, Caussat nu are cum să știe că peste trei zile, denunțat, va fi arestat și va petrece doi ani în temnițele închisorii de la Nîmes. Delacourt nu știe că peste câteva luni va fi ucis de polițiștii francezi într-o biserică din Agen, unde se ascunsese pentru a scăpa de urmăritori; Clouet nu știe că peste un an va fi împușcat la Lyon; cât despre Bertrand, nimeni nu va găsi peticul de pământ sub care se odihnește. La ieșirea din închisoare, Caussat, cu plămânii atinși de tuberculoză, se va alătura luptătorilor din *maquis*. Arestat iarăși, va fi de data asta deportat. Avea douăzeci și doi de ani când a murit la Buchenwald.